

Háry János ébresztése

Komáromi József Sándor tanulmánya

Háry Jánosról, »a magyar irodalom Tolnától Háromszékig, de még azon is túl népszerűvé vált páratlan figurájáról« írt tanulmányt Komáromi József Sándor, Háry Jánosról, akinek neve Garay János, verses elbeszélése nyomán a nagyotmondással és füllentéssel azonosult. Tanulmányát periratnak szánta, jóvátételei pórt támaszt — mint írja — és tanúvallomást tesz »egy rendkívüli készségű, de kigúnyolt és elkalódott magyar mesemondó mellett, aki tehetségének aranyával az igazi dicsőséget sugározta írődeákja méltatlan nevére«.

Kétségtelen, hogyha valaki tud valamit Garay Jánosról, az a obsitossal kapcsolatosan tud róla, ez a verses elbeszélés örízte meg nevét leginkább, de vajjon valóban méltatlan-e Garay erre a dicsőségre?

Az sem vitatható, hogy Garay »korántsem legtehetségesebb alakja a magyar irodalomnak«, de nem látni benne egyebet, mint fölünyes pesti tollforgatót, akit »az irodalom nyilván csak azért könyvelt tévesen a költők rovatába, mert krónikáinak és riportjainak nagyobb részét verses formában írta meg«, erősen szubjektív beállítás, teljesen egyéni értékelés.

De nemcsak ez Komáromi egyéni véleménye, hanem az egész tanulmány írójának szubjektív nézeteit sugározza. Vajjon hiba-e ez? Korántsem, mert hiszen Komáromi meg sem kísérli, hogy bárkire is ráerőszakolja a maga véleményét, hanem a rövid tanulmány során az írás lendületében önmagát is meggyőzi korábbi állítása nem teljesen helyénvalóságáról, arról, hogy Garay nem teljesen méltatlan erre a dicsőségre. Komáromi szubjektivitása nem hiba, mert Háry Jánossal kapcsolatosan számos kérdést vet fel, kifejti róluk egyéni nézeteit, ezzel vitára készlet, a vita pedig a kérdések tisztázásához vezető út.

Miért véli Komáromi méltatlannak Garayt a dicsőségre, amit az obsitos sugároz rá? Azt írja, hogy »Garay korántsem eszményesíti, de tudatosan kisebbiti Háryt« — mert bár az életrajzírók feljegyzése szerint Háry János huszár volt, Garay leszállítja a lóról és obsitos bakává teszi meg, — de még ebben sem lenne semmi hiba, »ha történetesen egy nagy költő tenné csúffá hőst és nem a fölünyes pesti tollforgató, az Akadémia és a Kisfaludy Társaság tagja gúnyolódna az együgyű vidéki mesemondón.«

Az akadémiai tagság nem minden esetben a tehetség fémmjelzője, de nem is zárja ki a tehetséget, hiszen — hogy mást ne említsünk — Arany János is tagja volt az Akadémiának. A költői tehetség és hivatottság ilyen szembeállítás az mutatja, hogy Komáromi Garay rovására akar igazságot szolgáltatni Háry Jánosnak.

Ez az igyekezete azonban nem jár sikerrel, mert miközben néhány oldalon keresztül leszedte Garayról, a „porladó királyok és lehullt csillagú hadvezérek bágyadtfényű krónikásáról« az irodalmi keresztvíz utolsó cseppjét is, maga is kénytelen elismerni, hogy Garay minden hozzátoldás nélkül, híven fényképezte le a lóról leszállt közhuzánt és érdeme nem is oly csekély, mert »végtére mégis csak neki köszönhetjük, hogy tudunk Háryról. Sőt ennél is többet: azt, hogy az igazi, hamisítatlan Háry Jánost rajzolta rímekbe«.

Ezért még azt sem lehet Garay terhére írni, hogy Háry a hazudozás jelképévé vált az irodalmi tudatban. Hiszen, amint Háry János életrajzi adataiból kiderül, a lóról leszállt göröncsérmesternek tetszett ez a nagyotmondó sze-

rép és ha nem akadt senki, aki a kocsmasztalnánál, vidám poharazás közben hallgatta képtelen történeteit, »mesélő kedvében az utcán is megállt és ha más hallgatósága nem akadt, órákig tartotta szóval a szájátva figyelő gyermek-hadat«. Maga is élvezte csapongó képzeletének szüleményeit és megalégedésére szolgált, ha már szétében-hosszában ismert történeteit újjal még képtelenebbel tetézte.

Háry János tehát ebben a tekintetben nem vehet semmit Garay János szemére és ha való is, hogy Garay nevét az obsitos tette ismertté, az obsitos vitéz a költőnek köszönheti, hogy neve beláthatatlan időnkig szállóige lesz a magyar nép ajkán. Háry Jánosnak elégtételül szolgálhat, hogy Garay említésekor mindenkor a nagyotmondó obsitos alakja elevenedik fel azok emlékezetében, akik tudnak valamit Garayról, de a százezrek és százezrek közül, akik ismerik Háry János nevét és csodás hőstetteit, csak nagyon kevesen tudnak Garayról. Ez a számarány egyúttal helyesen fejezi ki a költő és hősnének értékviszonyát.

Valami mégis joggal hibáztatható Garaynál: nem aknázza ki teljesen azokat a kincseket, amelyek Háry mesemondó lelke mélyén rejtőztek. Népmeseirodalmunk bizonyára számos értékes elemmel gazdagodott volna, ha Garaynál elhivatottabb, tehetségesebb és fogékonyabb költőt termékenyítettek meg Háry meséi. Garay ezt elmulasztotta és ezt sokkal nehezebb megbocsájtani, mint azt, hogy verseinek szerkezete laza, rímei néhol dőcögnek. Tehetségéről nem teltett többre, de a tehetség adottság, hiányát nem lehet bűnül felróni senkinek, Garaynak sem. Bár hagyta volna ránk örökül, akár csak dőcögő rigmusokban is Háry egyéb kalandjait, amelyeket két versében csak futólag említett meg. Bizonyára akadt volna, aki méltóbb módon, nagyobb tehetséggel örökíti meg az obsitos vitéz alakját.

Talán ez részben meg is történt. Komáromi veti fel írásában azt az első pillanatra meghökkentő feltevést, hogy Garay Háry Jánosának és Petőfi János vitézének valami közük van egymáshoz. Lehetetlen ezen nem elgondolkozni és végül is igazat adni Komárominak: valami csakugyan van a dologban.

A tanulmány három részre tagozódik. Az elsőben Garayt festi le Komáromi talán kissé túlzott egyéni színekkel, a másodikban a hús-vér Háry Jánost állítja az olvasó elé, akiről kevesen tudták eddig, hogy valóban élt és a fazekasok prózai mesteriségét űzte. Persze nem életrajzi adatokat sorol fel, hanem három, róla fennmaradt anekdotával eleveníti meg alakját és hozza testi közelségbe az olvasóhoz. A harmadik rész a voltaképpeni tanulmány, amelyben a hozzáértő éles megítélésével, a nép lelkét ismerő, népét és a vele foglalkozást szerető író ösztönösségével és hivatottságával elemzi ki Garay verses krónikájából az igazi Háry Jánost, a népi mesemondót, kinek eredetisége páratlan az egész világirodalomban, mert a benne áradó népmesében irodalmi tejtetstvérenél, Münchhausen bárónál is értékesebbé teszi. Meggyőzően mutat rá, hogy az obsitos huszár erkölcsi felfogása és életlátása azonos a nép erkölcsével és élet szemléletével, és pedig azt bizonyítja, hogy Háry János valóban népi mesemondó, mert — írja Komáromi gregussi tömörséggel és világossággal. — „A népmese legsajátosabb eleme nem a csodálatos és a hitetlen, ezek csak elmaradhatatlan eszközei, hanem a nép szemével látott és a nép erkölcsével megélt világ tükrözése“.

Komáromi tanulmányának nyelvezetét, stílusát így lehet a legtalálókban jellemezni: magyarul ír, ami azt jelenti, úgy ír, hogy mindenki, aki magyarul beszél, megérti. Bár helyenként irodalomelméleti kérdéseket érint, mondani valóját nem kódosítja el, tanulmányában egyetlen idegen szót sem lehet felfedezni. Nem idézget és nem hivatkozik, hanem egyszerűen, simán, közvetlenül fejti ki témáját, mintha az utcán kart karba öltve sétálna és beszélgetne olvasójával.

A tanulmány rövid, Garay két versével együtt alig ötven oldalnyi füzetecskére terjed, amelynek külső igénytelenségét B. Szabó Györgynek a tanulmány témaköréhez és Garay verseihez illeszkedő, népi motívumú, eredeti művészi címrajza és szövegközi rajzai és Eszter József betűrajzai enyhítik.

Kollin József